

Марияна Стефанова

(Шумен)

ЕДИН ТИП ЖЕЛАТЕЛНИ ИЗКАЗВАНИЯ В БЪЛГАРСКАТА РАЗГОВОРНА РЕЧ

В процеса на устното речево общуване често говорещото лице изказва наред с молби, благодарности и комплименти, и пожелания. Под *изказване* се разбира всяко едно изречение, поднесено в определена речева ситуация, в определен контекст, с определена комуникативна цел. От гледна точка на комуникативния статус, като характеристика на комуникативните намерения на говорещия, могат да се различат съобщителни, побудителни, въпросителни и желателни изказвания.¹

С желателните изказвания говорещото лице пожелава на партньора си в акта на общуване: 1) или нещо добро да стане, да му се случи – това са позитивните желателни изказвания, напр.: *Да си жив и здрав! Господ здраве да ти дава! Да са ти златни устата!* и т.н., или 2) нещо лошо да го сполети – това са негативните (ругателните) желателни изказвания, напр.: *Господ да го убие! Гръм да го поразии! Да пукне, дано!* и пр. Първият вид желателни изказвания могат да се нарекат благопожелателни, а вторият – клетвени.²

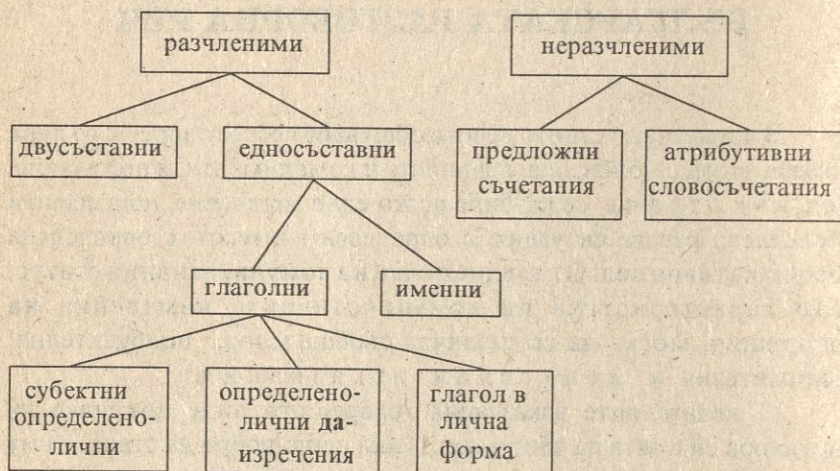
Обект на наблюдение в предлаганата работа е първият от двата вида желателни изказвания – благопожелателните, а предмет на проучване са онези от тях, които са конвенционално установили се като етикетни единици в тематичната подсистема за изказване на пожелания в българския речев етикет. Благопожелателните изказвания, като етикетни единици, в проучването се наричат етикетни формули (ЕФ) за пожелания.

Наблюденията се извършват върху екскерпиран материал из записи на българска разговорна реч. Проучват се около двеста

диалогични единства, в които има реализирани етикетни формули за пожелание като реплики-стимул, или реплики-реакции.

1. Благопожелателните изказвания като синтактични конструкции са прости по състав изречения, а според характера на изграждане на предикативността им: разчленими (едно- и двусъставни) и неразчленими. Видовете благопожелателни изречения според характера на изразяване на предикативността в тях могат да се представят в СХЕМА:

1.1. Разчленимите благопожелателни изречения по-рядко са двусъставни – със синтактично изразено двукомпонентно предикативно отношение. Напр.: *Бог да те пази! Господ да те поживи!* и т.н. Като разчленими изречения, благопожелателните изказвания са най-вече едносъставни. Те изразяват предикативността еднокомпонентно – с една единствена главна част (глагол или име), която е синтактичен израз на предикативното отношение.

Като синтактичен модел разчленимите едносъставни етикетни формули за пожелание са най-вече глаголни, тъй като обикновено с тях се пожелава някакво, с положителна маркировка, действие или събитие.

Едносъставните глаголни желателни изказвания са субектни определено-лични, когато главната им част е изразена с глагол във

второ лице единствено или множествено число, а означеното глаголно лице не получава определен синтактичен израз. Търсенето и прибавянето на подлог не се изисква от синтактичния състав и комуникативното им съдържание.³ Голяма част от тях са с граматична определеност на субекта чрез формата на повелителното наклонение, а друга – с изразен субект – обръщение. Напр.: *Бъд-и (-ете) здрав (-и)! Остан-и (-ете) със здраве! Дай, боже! Пази, боже!*

Особен вид благопожелателни изказвания са определено-личните да-изречения. По съдържание те се отличават със засилено субективно-модално значение за категоричност на пожеланието. Напр.: *Голям да пораснеш! Да си жив! Да си здрав! Да живееш сто години! Да са ти златни устата! Да ви е сладко!* и пр. Субектът в тези изречения е включен в самата ситуация и в повечето случаи не се налага неговото синтактично изразяване. В тези изречения не е необходимо да се сочи отделно говорещото лице или събеседника, щом те са субекти на действието и съобщението произтича от самите тях или се адресира към тях.

В глаголните пожелателни изречения с глагол в лична форма глаголят се детерминира семантично и придобива самостоятелността на главна част. Действието, което се изразява, се обособява като даденост, за да стане главен обект на съобщението, без да се набляга на действащото лице. Напр.: *Желая успех!* (здраве, щастие, победа и т.н.) *Пожелавам дълъг живот!* (нови успехи, здраве и радост и пр.) Наличието на една главна част в тях, т.е. едносъставността е признак, присъщ им поначало, макар че те стоят най-близо до двусъставните изречения.

Едносъставните именни благопожелателни изказвания са субективномодални. Те изразяват отношение на волеизява от страна на говорещото лице. Поради това биха могли да се нарекат и волеизявителни със специално комуникативно предназначение – за пожелание. Напр.: *Сполука! Здраве! Радост! Успех! Живот и здраве! Цветя и рози!* и т.н. Желателността при тях се експлицира чрез интонацията на изказването.

1.2. Неразчленимите благопожелателни изказвания като синтактичен модел имат неразложима предикативна основа. Двете страни на предикативността са обединени в единен синтактичен модел на частични или сегментирани по вид неразложими изречения. В тях се изтъква, набляга се на някаква страна на изказването.

Те наподобяват второстепенна част на разчленимото изречение и се диференцират като самостоятелен тип етикетни формули за пожелания.

Често срещан структурен тип са неразчленимите желателни изказвания, образувани от предложни съчетания. Това са етикетни формули, изградени:

– с предлога *за*: *За твое (ваше) здраве! За много (дълги) години!*

– с предлога *на*: *На добър час! На слука!*

– с предлога *до*: *До утре! До нови срещи! До догодина!*

– с предлога *по*: *По живо, по здраво! По вода!*

– с предлога *със*: *Със здраве! С късмет!*

Друг структурен тип неразчленими изречения са благопожелателните изказвания, образувани от атрибутивни словосъчетания. Например:

– с прилаг. *добър*: *Добра нощ! Добър апетит! Добър път!*

– с прилаг. *лек*: *Лек ден! Лека нощ! Лек път!*

– с прилаг. *спокоен*: *Спокоен ден! Спокоен сън! Спокоен отдах!*

– с прилаг. *приятен*: *Приятен обед! Приятна работа! Приятни сънища!*

– с прилаг. *успешен*: *Успешен ден! Успешна година! Успешна работа!*

– с прилаг. *щастливо*: *Щастливо плаване! Щастливо завръщане!*

– с прч. *много*: *Много успехи! Много щастие!*

– с мест. *всичко*: *Всичко добро! Всичко хубаво!*

Желателността в тези изказвания се предопределя от етикетната ситуация на пожелания и се реализира чрез интонацията. Те са желателни изречения именно когато служат за благопожелания от страна на говорещото лице към събеседника в общуването. Например изречението *Много успехи*, със съобщителна интонация, може чрез промяна на интонацията да стане въпросително *Много успехи?* или възклицателно *Много успехи!* като удивление от постигнати големи успехи. То може да бъде и желателно изречение, когато поеме функцията на етикетна формула за пожелание към някого да постигне много успехи в работата си, в учението си, в живота си.

Според народните поверия в живота на всеки човек има и добри и лоши часове и като вербална реакция за предпазване от

злото, както и за предизвикване, извикване на доброто, са етикетните народни благопожелания. Тези желателни изказвания показват завидна устойчивост в подсистемата на пожелания и достигат до съвременния български етикет почти непроменени от времето. Такива са например: народната етикетна формула за пожелание *На добър час!* с изказаното пожелание за пристигане на мястото, където отиваш в ("на") добър, щастлив час;⁴ етикетната формула *Добър път!*, която в един по ранен стадий е в употреба с подходящ глагол – *добрѣ* ви *пѣт* *бѣди*;⁵ народното благопожелание *За много години!*, което може да се разглежда като съкратен вариант на: *Пожелавам ти (Ви) дълги години живот и здраве! (здраве и щастие!)*⁶. И двете желателни изказвания са паралелно съществуващи днес етикетни формули за благопожелания и то с голяма честота на употреба в речевото общуване.

2. За появата и за реализацията на отделните синтактични модели на желателните изказвания на практика решаващи са както речевата ситуация, така и определения контекст и конкретната комуникативна цел. Сами по себе си обаче, отделно от другите езикови формули на етикета ни, пожеланията се употребяват рядко. "Те съпътстват обикновено или раздялата или следват след поздравленията и др."⁷

Извършените наблюдения показаха, че желателните изказвания, като етикетни формули за пожелания, като благопожелателни изречения, представляват в препозиция етикетни формули за раздяла или поздравление, а в постпозиция – формули за благодарност или дублиране на изказаното пожелание. В проучваните диалогични единства репликите-стимул имат две възможни структури: 1) на формули за раздяла и пожелание и 2) на формула за поздравление, последвана от пожелание, а репликите-реакции са с три възможни структури: 1) формула за раздяла, следвана от формула за пожелание; 2) формули за благодарност, следвани от формула за пожелание и 3) само от формули за пожелания. Напр.:

- (1) РС: *Довиждане! Всичко добро!*
 РР: *Довиждане! Всичко хубаво и на Вас!*

- (2) РС: *Честито венчило! От щастие да не се отървете!*
 РР: *Благодаря! Да ти се връща!*

- (3) РС: *Сбогом! Остани със здраве!*
РР: *И ти да си жив и здрав!*

3. Наблюденията над благопожелателните изказвания, които са със статут на етикетни формули за пожелания, могат да бъдат обобщени таблично. В таблицата се представят всички регистрирани етикетни благопожелания като се посочва: фреквентността им в ексцерпирания материал, мястото им в структурата на етикетното диалогично единство (ЕДЕ) – на реплика-стимул или реплика-реакция, и се прави кратък коментар за социолингвистичната им употреба.

ЛИТЕРАТУРА

¹ Н и ц о л о в а, Р. Прагматичен аспект на изречението в българския книжовен език. С., 1984, с. 106.

² П а ш о в, П. Практическа българска грамтика. С., 1989, с. 230.

³ Г р а м а т и к а на съвременния български книжовен език. Т. 3. Синтаксис. С., 1983, с. 80.

⁴ А н д р е й ч и н, Л. "Добър път", а не "На добър път!" – Бълг. език, 1953, кн. 4–5, с. 449.

⁵ М и р ч е в, К. Една историческа справка за израза "добър път" – Бълг. език, 1959, кн. 6, с. 252.

⁶ Д е ч е в а, Д. За съчетанието дълги години и много години. – Бълг. език, 1976, кн. 5, с. 421.

⁷ А н д р е й ч и н а, К., Н. И. Формаповская. Пособие по русскому речевому этикету для учителя болгарской средней школы. С., 1980, с. 79.

№	Етикетно благо- пожелание (етикет- на формула)	Фрек- вент- ност	Място в ЕДЕ РС/РР	Коментар за социолингвистич- ната ѝ употреба
1	2	3	4	5
1.	Бог/господ/ да те /ви/ пази /закриля!// Пазил те /ви/ бог!	4	РС	Народно благопо- желание. Употреба сред възр. селско население
2.	Господ /бог/ да го /те, ви/ поживи!	4	РС	Етикетна формула в употреба най-вече в селата
3.	Господ Бог здраве да ти /ви/ дава!	2	РС или РР	Народен етик. израз в употреба сред сел. жени
4.	Да си ти /ви/ златни устата!//Златни ти уста!	3	РР	Традиционно нар. пожелание с метафор. произход.
5.	Да пораснеш /станеш/ + прилаг. име голям, умен, здрав и т. н.	5	РС	Етикетно благопо- желание към кому- никанти -- деца.
6.	Да ти /ви/ е сладко!	2	РС	Етикетно благопо- желание на маса.
7.	Да живееш сто години!// Да жи- вееш като орлите!	2	РС	Книжно поетично пожел. -- хиперб. и срв. по произход.
8.	Да си /сме, сте/ жив/ -и!// Да ти е... живо...!	5	РС	Нар. пож. в употре- ба сред по-възраст- ни комуниканти.
9.	Дай боже!// Пази, боже!	3	РС	Силно експресив- но -- сред по-въз- растни комун.

1	2	3	4	5
10.	Желая ти /ви/ +атри- бут. словосъчетание лек ден, попътен вятър и др./!	20	РС	Универсално пожел. с широка употреба от всички носители на етикета.
11.	Пожелавам ти /ви/ + атрибут. словосъч./ здраве и щастие, много успех и т. н./!	39	РС	Най-честотна ети- кетна формула за пожелание с универ- сална употреба.
12.	Желая + същ. име /успех, победа, здраве и др./!	18	РС	Стилистично неутрална с широка употреба.
13.	Остани /си/ със здра- ве! Остани здрав! // Със здраве!	4	РС	Стилистично марки- рано -- употреба сред по-възрастни носители на етикета.
14.	Бъди /остани/ + прил. име /здрав, умен, весел и т. н./!	5	РС	Употреба при лични празници към по- млади комуниканти.
15.	Сполука! // На sluка	3	РС или РР	Ограничена сфера на употреба -- риболов, покупки.
16.	Всичко хубаво! // Всичко добро!	31	РС или РР	Стилистично неут- рално пожелание -- универсална употр.
17.	За твоє здраве /ваше/ здраве! Наздраве!	3	РС или РР	Национално благо- пожелание за маса.
18.	За много години!	12	РС	Традиционно нар. пожел.
19.	На добър час! // На добър път!	4	РС	Народно пожелание с употреба сред по-възрастни.

1	2	3	4	5
20.	Приятен /-а, о, и/ + същ. име /обед, ден, пътуване и т. н./!	13	РС	Употреба сред всички слоеве на носителите на българския етикет.
21.	Щастливо + същ. име /за връщане, плаване и т. н./!	5	РС	Етик. пожел., пред- хождащо дълга раздяла.
22.	Лек /спокоен/ + същ. име /ден, път, сън и др./!	16	РС	Стилистично неутрално с широка употреба.
23.	Успешна /пълна/ + същ. име /работа, година и др./!	7	РС или РР	Социолингвистично маркирано -- употреба най-вече сред ин- телигенцията
24.	Добър + същ. име /път, апетит и т. н./!	4	РС	Народен ет. израз с традиционна употреба.
25.	Много + същ. име. /здраве, успехи и т. н./!	15	РС или РР	Стилистично неутрално с широка употреба.